

Özel Askeri Şirketler: Savaş Müteahhitliği ve Uluslararası Güvenlik

Nur Özkan ERBAY (Derleyen), İstanbul: SETA Yayınları, 2022, ISBN: 978-625-7712-98-9

Hacı Mehmet BOYRAZ*

Kitap Kapağı

ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER

Savaş Müteahhitliği ve
Uluslararası Güvenlik

Editör
NUR ÖZKAN ERBAY

SETA

Kitap İncelemesi

Orta Çağ'da kralların, feodal beylerin ve kilisenin güvenliğini temin eden paralı askerlerin ve askeri birliklerin günümüzdeki şirketleşmiş hali olarak görülebilecek özel askeri şirketler, uluslararası güvenlik açısından her geçen gün büyüyen ve kontrolden çıkan bir problem haline gelmiş durumdadır. Soğuk Savaş'ın hemen ardından birçok ülkede adeta mantar gibi çoğalan özel askeri şirketler; son on yılda çatışma sahalarındaki varlıkları ve oynadıkları roller ile dikkat çekmektedir. Lojistik destek sağlamaktan istihbarat toplamaya kadar oldukça geniş bir alanda hizmet veren bu şirketler, zaman zaman doğrudan çatışma bölgelerinde yer alarak operasyonlara da dâhil olabilmektedir.

Günümüzde ABD, Rusya ve İngiltere gibi küresel güçler merkezi bütçedeki askeri harcamaları azaltmak ve sıcak çatışmaların yol açtığı hukuki ve insani sorumluluktan

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, boyrazhacimehmet@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9548-712X

Atıf/Cite: Boyraz, H. M. (2023). "Özel Askeri Şirketler: Savaş Müteahhitliği ve Uluslararası Güvenlik [Nur Özkan Erbay Tarafından Yayınlanan Kitabın İncelenmesi]", *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, ss. 160-163.

kaçmak için; Libya ve Sudan gibi başarısız devletlerse ülkedeki siyasi rejimi ve/veya kamu güvenliğini sağlamak için özel askeri şirketlerden yoğun hizmet almaktadır. Bu noktada ABD Kongresi'nin 2008 raporuna göre ABD'nin sadece Irak'ta savaşmak üzere 190.000'in üzerinde özel askeri şirket personeliyle çalışması çarpıcı bir bilgidir (Keser, 2022: 32). Aynı şekilde bu devlet dışı silahlı aktörlerin en bilinen örnekleri arasında yer alan Rusya menşeli Wagner Grubu'nun Ocak 2023 itibariyle sadece Ukrayna'ya 50.000 civarında özel askeri şirket personeli konuşlandırması (Latest Defence...), bu şirketlerin sahip olduğu gücü ve ulaştığı tehlikeli seviyeyi açıkça ortaya koymaktadır.

Konuyla ilgili olması bakımından özel askeri şirketlerle ilgili özellikle İngilizce literatürdeki akademik çalışmaların son 10 yılda hızla arttığı görülmektedir. Bu şirketlerle ilgili Türkçe literatür ise görece bakirdir ve konuyla ilgili başvurulabilecek kitapların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda akademisyen ve gazeteci Nur Özkan Erbay tarafından derlenen *Özel Askeri Şirketler: Savaş Müteahhitliği ve Uluslararası Güvenlik* isimli kitap, Türkçe literatürde konuya dair bugüne kadar ortaya konan en derli toplu çalışmalar arasında dikkat çekmektedir. 175 sayfadan oluşan kitabın giriş hariç 5 bölümü bulunmaktadır.

Kitap özü itibariyle özel askeri şirketlerin ortaya çıkışına, gelişimine ve etkilerine odaklanarak bu sır dolu endüstriye kapı aralamaktadır. Daha yakından bakıldığında kitap; özel askeri şirketlerin nasıl ortaya çıktıkları, zamanla nasıl bir dönüşüm geçirdikleri, hangi alanlarda faaliyet gösterdikleri, motivasyonlarının neler olduğu, kimler tarafından nerede ve nasıl kullanıldıkları, uluslararası güvenlik açısından ne tür tehditler barındırdıkları ve vekâlet savaşlarında ne tür roller üstlendikleri sorularına cevap aramaktadır. Kitap ayrıca özel askeri şirketlerin devletler açısından uzun vadede güç dengelerini nasıl değiştirebileceği sorusuna odaklanmaktadır. Kısacası kitap; hibrit savaşların giderek yaygınlaştığı bir ortamda devletler açısından nispeten az maliyetle çok iş görebilecek özel askeri şirketleri tarihi, siyasi, hukuki, askeri, ekonomik ve küresel yönleriyle detaylı şekilde analiz etmektedir.

Kitabın editörü Nur Özkan Erbay, kaleme aldığı "Özel Askeri Şirketlerin Doğuşu, Gelişimi ve Etkileri" başlıklı giriş bölümünde özel askeri şirketlerle ilgili okuyucu tatmin edecek seviyede genel bir perspektif sunmuştur. Erbay'a göre günümüz özel askeri şirketlerin kökeni Orta Çağ'daki paralı askerlik müessesine (mercenarie) dayanmaktadır. Erbay; 1648 Vestfalya Barış Anlaşması sonrasında ulus devletler ve bunlara bağlı milli ordular güçlendiği için paralı askerlerin rolünün zayıfladığını fakat tamamen sona ermediğini, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise devletlerin birbiriyle ilintili üç sebepten dolayı özel askeri şirketlere bir anda yoğun ilgi gösterdiğini belirtmektedir. Birincisi uluslararası sistemin iki büyük gücü ABD ve Rusya, Soğuk Savaş sonrası dönemde kurumsal askeri kapasitelerinde azalmaya gitmiş olsa da saha faaliyetlerinde kullanabilecekleri personele olan talepleri artmıştır. Bu çelişkili ortamda ABD ve Rusya, sahadaki ihtiyaçlarını kendi askeri personeliyle değil özel askeri şirketlere bağlı personeller vasıtasıyla gidirmiştir.

İkincisi Soğuk Savaş sonrası dönemde hız kazanan küreselleşme ve neo-liberalleşme süreçleriyle birlikte devletler, düzenli ordulara sürekli yüksek bütçe ayırmak yerine ihtiyaç duydukları askeri hizmetleri kısa yoldan temin eden şirketlerle çalışarak tasarruf etme yoluna gitmiştir. Üçüncüsü ABD ve Rusya'nın askeri kapasitelerinde azalmaya gitmesi nedeniyle bir zamanlar bu iki ülkenin düzenli ordularında görev yapan eğitimli askeri personel işsiz kalmıştır. Herhangi bir maddi geliri olmayan bu kişiler bir gelir kapısı olarak zamanla özel askeri şirketlere yönelmiştir. Bu durum özel askeri şirketler açısından kendi bünyelerinde çalışabilecek deneyimli personel bulunmasını kolaylaştırmıştır. Kısacası

Soğuk Savaş sonrası dönemde özel askeri şirketlere yönelik talep ve arz doğru orantılı artmıştır. Ayrıca Erbay'a göre günümüzdeki durumları itibariyle hukuki çerçevelerinin ve şeffaf yapılarının olmaması, bu şirketlerle çalışan devletlerin yasal sorumluluk almaktan kaçınması ve bu şirketlerin herhangi bir meşruluğu olmayan devlet dışı aktörlere de hizmet vermesi; özel askeri şirketlerle ilgili en önemli güncel problemler arasında yer almaktadır.

Ahmet Keser tarafından yazılan "Özel Askeri Şirketlerin Küresel Yayılımı ve Geleceği" başlıklı birinci bölüm, kitabın hem en hacimli hem de özel askeri şirketlerle ilgili en bilgilendirici bölümüdür. Bölüm boyunca özel askeri şirketlerin küresel yayılımını ve geleceğini inceleyen yazar, önce tarihsel süreçte paralı askerlik kurumunu anlatmış ve Erbay'ın giriş bölümündeki tespitlerine benzer tespitlerde bulunmuştur. Keser daha sonra özel askeri şirketlerin yayılmasındaki nedenleri, muharebe dışı alanlara girişini ve meselenin uluslararası gündeme taşınmasını değerlendirmiştir. Yazar, metnin ilerleyen kısımlarında dünyadaki en büyük 30 özel askeri şirketin kuruluş yılları, personel sayıları, menşei ülkeleri, çalışma sahaları ve yıllık gelirleri ile ilgili detaylı bir tabloya yer vermiştir. Sadece bu tablodan anlaşılacağı üzere bazı özel askeri şirketlerin yıllık geliri, bir dizi küçük ülkenin gayrisafi yurtiçi hasılasıyla yarışacak seviyeye ulaşmıştır. Okuyucu açısından yapılan anlatımları kolaylaştırdığı için yazarın bu tabloyu hazırlaması isabetli olmuştur.

Betül Biçen Gören, kitabın "Soğuk Savaş Sonrası Özel Askeri Şirketlerin Yükselişindeki Siyasi ve Ekonomik Arka Plan" başlıklı ikinci bölümünde 1990'larda ve sonrasında özel askeri şirketlerin yükselişine imkân sağlayan siyasi ve ekonomik sebeplere odaklanmıştır. Yazarın belirttiği sebeplerle Erbay'ın girişte belirttiği sebepler büyük oranda örtüştüğü için bunları yinelenmeye gerek yoktur. Ancak Gören, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin etkili bir denetim mekanizması kuramamasının da özel askeri şirketlerin çoğalmasında etkili bir sebep olduğunu not etmiştir. Yazar daha sonra özel askeri şirketlerin organizasyonları, motivasyonları, faaliyet alanları, askere alım/istihdam yöntemleri ve bağlantıları açısından paralı askerlik kurumundan ayrılan yönlerini analiz etmiştir. Yazar metnin son kısmında P. W. Singer'ın meşhur "mızrak" benzetmesine dayanarak özel askeri şirketlerin üç çeşidini anlatmıştır. Birincisi doğrudan savaş alanlarında faaliyet gösteren ve gerektiğinde çatışmalarda yer almak üzere personel temin eden askeri hizmet sağlayıcısı şirketlerdir. İkincisi stratejik danışmanlık hizmeti veren askeri danışmanlık şirketleridir. Üçüncüsü lojistik destek ve teknik yardım sağlayan askeri destek şirketleridir. Bir şirket, bu alanlardan sadece birine odaklanabileceği gibi aynı anda tüm alanlarda faaliyet gösterebilir.

Sadia Rania Mohiuddin, kitabın "Özel Askeri Şirketler: İnsan Hakları ve Terörizm Tehdidi" başlıklı üçüncü bölümünde özel askeri şirketleri uluslararası hukuki düzenlemeler açısından değerlendirmiş ve netice itibariyle "özel askeri şirketler ne askeridir ne sivil" kanaatine vararak bu şirketlerle ilgili en uygun kavramın "savunma müteahhitleri" olabileceğini belirtmiştir. Yazar, daha sonra meseleyi insan hakları perspektifinden ele alarak özel askeri şirketler nedeniyle çatışma bölgelerindeki sivillerin ne tür insan hakkı ihlallerine maruz kaldığını incelemiştir. Yazar bu kapsamda örnek bir vaka olarak ABD adına Irak'ta görev yapan özel askeri şirket personellerinin uygulamalarını anlatmıştır. Mohiuddin ayrıca herhangi bir uluslararası hukuki dayanakları olmadığı için savaş esiri olarak dahi kabul edilmeyen özel askeri şirket personellerinin yaşadıkları zorluklara temas etmiştir.

"ABD'nin Özel Askeri Şirketleri Kullanımı: Afganistan ve Irak Savaşları" başlıklı dördüncü bölümde Birce Beşgül, ABD'nin özel askeri şirketlerle ilişkisini incelemiştir. Bu bağlamda yazar, Baba Bush hükümetinin Körfez Savaşı'ndan sonra özel askeri şirketlere

yönelik teşvikini başlangıç noktası olarak Amerikan iç politikasında özel askeri şirketlerin yerini tartışmış ve ABD'deki lobi şirketlerinin bu alandaki faaliyetlerine değinmiştir. Yazarın "Özel askeri şirketlerin Pentagon'un kararı üzerine bünyelerindeki paralı askerlerin görevleri ve elde ettikleri gelirlerle ilgili Kongreye ve kamuoyuna bilgi vermemesi, oluşturmaya çalıştıkları güçlü lobinin bir göstergesidir" ifadesi konuya dair en önemli tespitlerden biridir. Yazar metnin ilerleyen kısımlarında ABD'nin Afganistan ve Irak savaşlarında özel askeri şirketleri nasıl kullandığını açık kaynaklara ve somut delillere dayanarak izah etmiştir.

"Rus Özel Askeri Şirket Sektörü ve Wagner'in Libya ve Suriye İç Savaşlarındaki Rolü" başlıklı son bölümde ise kitabın editörü Nur Özkan Erbay, Rus özel askeri şirket sektörünü değerlendirmiştir. Bunun için yazar, Rusya'nın genel olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde özel olarak Vladimir Putin döneminde özel askeri şirketlerle ilişkisini analiz etmiştir. Özel askeri şirketlerin Rusya'nın benimsediği hibrit savaş konseptinde etkili birer araç haline geldiğini belirten Erbay, Rusya menşeli özel askeri şirketlerin tamamen Rusya'nın bilgisi ve çıkarları doğrultusunda hareket etmesini Batılı muadilleriyle arasındaki en önemli farklılık olarak görmüştür. Erbay ayrıca Rusya'da özel askeri şirketlerle ilgili herhangi bir yasal zeminin bulunmamasından ötürü özel askeri şirketlerin sahadaki kazanımlarının Rusya'nın hanesine yazıldığını, kayıpların ise Rusya'nın zarar hanesine yazılmadığını vurgulamıştır. Dolayısıyla özel askeri şirketler, Rus dış politikası için her yönüyle etkili ve kazançlı bir enstrümandır. Erbay metnin ilerleyen kısımlarında başta meşhur Wagner Grubu olmak üzere Rusya menşeli özel askeri şirketlerin ortaya çıkış hikâyelerini ve gizli ilişkilerini genel hatlarıyla anlatmış ve bu şirketlerin Libya, Suriye, Kırım, Doğu Ukrayna ve Afrika ülkelerinde oynadıkları rolü açık kaynaklara dayalı olarak yorumlamıştır.

Sonuç olarak bu kitap, uluslararası kamuoyunun son yıllarda yakın ilgi gösterdiği özel askeri şirketlerle ilgili olarak Türkçe literatüre hiç şüphesiz önemli bir katkı sunmuştur. Farklı bakış açılarına sahip uzman akademisyenleri bir araya getirmesi, Türkiye'de bilimsel açıdan üzerinde çok fazla yayının bulunmadığı bir konuyu en sade biçimde incelemesi ve konuya dair doyurucu bilgiler sunması kitabın en güçlü yanlarıdır. Bunların yanı sıra her bölümde kavramsal açıdan tekrara varan kısımların olması ve özel askeri şirketlerle ilgili Türkiye'deki duruma dair herhangi bir değerlendirmede bulunulmaması, kitaba yöneltilebilecek en önemli eleştirilerdir. Bunlara rağmen kitabın özel askeri şirketlere merak duyan herkes tarafından muhakkak temin edilmesi ve tüm bölümlerinin okunması gerekir. Özel askeri şirketlerle ilgili Türkçe literatürdeki eksikliğin giderilmesi için bu tarz akademik çalışmaların artması elzemdir.

Kaynakça

Keser, A. (2022). "ÖAŞ'lerin Küresel Yayılımı ve Geleceği", Nur Özkan Erbay (Ed.), Özel Askeri Şirketler: Savaş Müteahhitliği ve Uluslararası Güvenlik, SETA Yayınları, İstanbul, ss. 17-67.

Latest Defence Intelligence Update on the Situation in Ukraine-20 January 2023, <https://twitter.com/DefenceHQ/status/1616323761392812033/photo/1>, (Erişim Tarihi: 27.02.2023).